

Factors related to dental health service usage behavior in the elderly at Ban Ton Ngun Subdistrict Health Promoting Hospital, Mueang Pan District, Lampang Province

Nalinnipha Leelasillatam¹, Narong Chaitiang^{2*}, Orathai Katkhaw², Tienthong Takaew², Surangkana Chairinkam², Sunanta² Tangnitipong², Nattanida Jantarach², Passakorn Ongarj³

Abstract

This research was a descriptive cross-sectional study. The sample of this study consisted of 206 subjects. Data were collected by a questionnaire. Data analysis included frequency, percentage, average, standard deviation and Chi-square.

The results of the study indicated that 53.9% was male, 92.2% completed primary education level, 61.7% was married, 84% had universal health care coverage, 90.3% had personal illnesses, 38.9% had 11-20 teeth left in the oral cavity, 58.3% had a high level of believe in dental health, 45.6% had resources that support for dental service at a moderate level, 78.6% had a need to receive dental service at a moderate level, 61.2% had a low level of using dental health care service behavior. Relationship analysis revealed that age, education level, marital status, health care rights, personal illnesses, beliefs in dental health, resources which support for dental service usage, and the need to receive dental services, are associated with dental health service usage behavior among the elderly at Ban Ton Ngun Sub District Health Promoting Hospital, Mueang Pan District, Lampang Province, with statistically significant at the level of 0.05. Gender, occupation, and number of teeth remaining in the oral cavity, have no association.

The results of this study suggested that there should be guidelines and measures to promote oral health for the elderly, appropriate for community lifestyle. Elderly should be a role model in taking care of their oral health, and also being a role model for others of all age groups, to enable them to have access at a higher level for dental health care services.

Key words: elderly, usage of dental service, health promotion hospital

¹Public health dental officer works at Ban Ton Ngun Hospital, Muang Pan District, Lampang Province.

²Lecturer, School of Public Health, University of Phayao.

³Dean of Faculty of Public Health, Kasetsart University Chalemphrakiat Sakon Nakhon Province Campus

* Corresponding author: kongkangku69@gmail.com

ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการใช้บริการด้านทันตสุขภาพ ในผู้สูงอายุของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านต้นจุ่น อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง

นลินนิภา ลีลาศีลธรรม¹, ณรงค์ ใจเที่ยง^{2*}, เทียนทอง ต๊ะแก้ว², อรทัย เกตุขาว², สุรางคนา ไชยรินคำ²,
สุนันทา ตั้งนิตพิงษ์², นาฏนิตา จันทราช², พัสกร องอาจ³

บทคัดย่อ

การศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษาเชิงพรรณนาแบบตัดขวาง กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้สูงอายุจำนวน 206 คน เก็บรวบรวมข้อมูลใช้แบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลด้วยความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และไคสแควร์

ผลการศึกษาพบว่ากลุ่มตัวอย่างเป็นเพศชาย ร้อยละ 53.9 สำเร็จการศึกษาระดับประถมศึกษา ร้อยละ 92.2 มีสถานภาพสมรส ร้อยละ 61.7 มีสิทธิการรักษาหลักประกันสุขภาพ 30 บาท ร้อยละ 84.0 มีโรคประจำตัว ร้อยละ 90.3 จำนวนฟันที่เหลือในช่องปาก ส่วนใหญ่มีฟันเหลือในช่องปาก 11-20 ซี่ ร้อยละ 38.9 มีความเชื่อด้านทันตสุขภาพระดับสูง ร้อยละ 58.3 มีทรัพยากรที่เอื้อต่อการใช้บริการระดับปานกลาง ร้อยละ 45.6 มีความจำเป็นในการรับบริการ ทันตกรรมระดับปานกลาง ร้อยละ 78.6 และมีพฤติกรรมการใช้บริการด้านทันตสุขภาพระดับต่ำ ร้อยละ 61.2 การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ พบว่า อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส สิทธิการรักษาพยาบาล โรคประจำตัว ความเชื่อด้านทันตสุขภาพ ทรัพยากรที่เอื้อต่อการใช้บริการ ความจำเป็นในการรับบริการทันตกรรม มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการใช้บริการด้านทันตสุขภาพ ในผู้สูงอายุของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านต้นจุ่น อำเภอเมืองปานจังหวัดลำปาง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ 0.05 ส่วนเพศ อาชีพ และจำนวนฟันที่เหลือในช่องปาก ไม่มีความสัมพันธ์

ผลการศึกษาในครั้งนี้เสนอว่า ควรกำหนดแนวทางและมาตรการในการส่งเสริมสุขภาพช่องปากของผู้สูงอายุ ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน กลุ่มผู้สูงอายุที่มีบทบาทในการเป็นแบบอย่างที่ดีในการดูแลสุขภาพช่องปากของตนเองแก่ผู้อื่นและเพื่อให้ประชาชนทุกกลุ่มวัยสามารถเข้าถึงระบบบริการในด้านทันตสุขภาพที่มากขึ้นต่อไป

คำสำคัญ : ผู้สูงอายุ, การใช้บริการทันตกรรม, โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ

¹เจ้าพนักงานทันตสาธารณสุขปฏิบัติงาน รพ.สต. บ้านต้นจุ่น อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง

²อาจารย์ คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา

³คณบดีคณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตเฉลิมพระเกียรติสกลนคร

* ผู้ส่งบทความ: kongkangku69@gmail.com

บทนำ (Introduction)

สุขภาพในช่องปากถือเป็นปราการด่านแรกของการมีสุขภาพร่างกายที่ดีดังคำกล่าวที่ว่า “ช่องปาก เป็นประตูสู่สุขภาพ” ทั้งนี้เพราะฟันและอวัยวะในช่องปากเป็นส่วนประกอบที่สำคัญส่วนหนึ่งของร่างกายทำหน้าที่ในการบดเคี้ยวอาหาร ช่วยในการพูด ออกเสียงและส่งเสริมความสวยงามบนใบหน้า เมื่อมีความผิดปกติของฟันและอวัยวะในช่องปากเกิดขึ้น ย่อมส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของใบหน้าอันนำไปสู่ความผิดปกติของระบบบดเคี้ยวและการทำหน้าที่ของอวัยวะต่างๆ ที่เกี่ยวข้องตามไปด้วย (ศรัณยา ญัฐเศรษฐสกุล, 2561) โดยคำประกาศสิทธิของผู้ป่วยที่สภาวิชาชีพทางการแพทย์และกระทรวงสาธารณสุข ร่วมกันประกาศรับรองสิทธิของผู้ป่วยเพื่อเป็นการรับรองสิทธิของผู้ป่วยต่อการรับบริการทางการแพทย์ ผู้ประกอบวิชาชีพทันตกรรมตระหนักและปฏิบัติตามสิทธิของผู้ป่วยอย่างแท้จริง จึงสมควรให้คำประกาศสิทธิของผู้ป่วยมีผลทางกฎหมาย อันจะเป็นการคุ้มครองผู้รับบริการทางด้านทันตกรรม (ทันตแพทยสภา, 2541) ในปัจจุบันทั่วโลกมีประชากรที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากโครงสร้าง ประชากรเกิดการเปลี่ยนแปลง ในส่วนของประเทศไทย สัดส่วนและจำนวนผู้สูงอายุมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องโดยในปี พ.ศ. 2557 ประเทศไทยมีจำนวนผู้สูงอายุทั้งหมด 10,014,705 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 14.9 ของประชากรทั้งประเทศ ซึ่งมากกว่าร้อยละ 10 จึงอาจกล่าวได้ว่าประเทศไทยเข้าสู่การเป็นสังคมของผู้สูงอายุ (Aging Society) อย่างแท้จริง โดยปัญหาสุขภาพช่องปากของ ผู้สูงอายุที่พบได้บ่อย 7 อันดับ ได้แก่ การสูญเสียฟัน ฟันผุ และรากฟันผุ เหงือกอักเสบ ภาวะน้ำลายแห้ง แผลและ มะเร็งช่องปาก ฟันสึก และโรคช่องปากที่เกี่ยวข้องกับโรคเบาหวาน ซึ่งปัญหาดังกล่าวทำให้ผู้สูงอายุต้องเข้ารับบริการทันตกรรม การเข้ารับบริการทันตกรรมมีความสำคัญ ในการควบคุมป้องกันโรคเพื่อลดอัตราการสูญเสียฟัน และการมีสภาวะสุขภาพช่องปากที่ดีขึ้น ผู้สูงอายุควรไปพบทันตแพทย์เพื่อตรวจฟันธรรมชาติและฟันเทียม เป็นระยะๆ ทุก 6 เดือน หรืออย่างน้อยปีละครั้ง เพื่อรักษาและแก้ไขปัญหาต่างๆในช่องปากที่เกิดขึ้นได้อย่างทัน่วงที และเพื่อคงประสิทธิภาพในการบดเคี้ยวการสูญเสียฟันมีความสัมพันธ์กับสุขภาพกายและ คุณภาพชีวิตด้านทันตสุขภาพ จากการศึกษาการเข้ารับบริการสุขภาพช่องปากของคนไทย 5 ปี หลังจากการดำเนินโครงการหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า พ.ศ. 2550 พบว่า ประชาชนกลุ่มอายุ 60 ปีขึ้นไป มีอัตราการเข้ารับบริการเพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. 2545 (จาก 7.68 เป็น 9.47 คนต่อ 100 ประชากร) แต่ยัง

ถือว่าอยู่ในอัตราที่ต่ำ (ซูลิพร เฝ้านิมมงคล, 2561) สถานการณ์ข้อมูลการสำรวจสถานะทันตสุขภาพระดับประเทศ สำนักทันตสาธารณสุข ปี 2560 พบว่า ผู้สูงอายุ 60-74 ปี (เฉลี่ยอายุ 67 ปี) มีฟันแท้เพียงพอต่อการบดเคี้ยวอย่างน้อย 20 ซี่ หรือ 4 คู่สบ ร้อยละ 56.1 แต่เมื่ออายุ 80-85 ปี พบผู้มีฟันแท้ 20 ซี่ เหลือเพียงร้อยละ 22.4 แสดงให้เห็นถึงความชุกความรุนแรงของโรคในช่องปากที่นำไปสู่การสูญเสียฟันจำนวนมาก ในช่วงวัยนี้ และปัญหาสุขภาพช่องปากผู้สูงอายุไม่ได้มีเพียงฟันผุ/ฟันโยก/ฟันสึก/ถอนที่กระทบต่อการบดเคี้ยว แต่ยังมีปัญหาน้ำลายแห้งกลืนลำบาก โรคในช่องปากที่มีผลต่อความรุนแรงของโรคเรื้อรังทางร่างกาย เช่น เบาหวาน มีผลต่อการอักเสบติดเชื้อที่ปอด/ในกระแสเลือด มะเร็ง ช่องปากที่กระทบคุณภาพชีวิต กระทบค่าใช้จ่าย แต่โรคในช่องปากเป็นโรคที่ป้องกันได้ ถ้าผู้สูงอายุดูแลสุขภาพช่องปากตนเองได้ ตรวจพบเร็ว และเข้าถึงบริการคุณภาพที่จำเป็นได้ในเวลาที่เหมาะสม (สำนักทันตสาธารณสุข กรมอนามัย, 2561) โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านต้นจันทน์ อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปางเป็นโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลระดับ 5 ซึ่งดูแลให้บริการสุขภาพประชาชนตำบลหัวเมืองในเขตรับผิดชอบประมาณ 1,417 คน มีผู้สูงอายุทั้งหมด 366 คน คิดเป็นร้อยละ 25.82 ของประชากรทั้งหมด ซึ่งประชากรมีแนวโน้มเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุมากขึ้น ประกอบด้วยชาวไทยพื้นราบ ชาวไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยงและชาวไทยภูเขาเผ่ามูเซอร์ ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม เนื่องจากการประกอบอาชีพที่หาเช้ากินค่ำ และอาศัยอยู่บนพื้นที่สูงซึ่งมีระยะทางห่างไกลและมีความยากลำบากในการเข้าถึงระบบบริการ จึงทำให้การมารับบริการและการเข้าถึงบริการทันตกรรมเป็นไปได้ด้วยความยากลำบาก ประกอบกับประชาชนไม่ได้ให้ความสำคัญกับการดูแลสุขภาพช่องปากของตนเอง จะมารับบริการก็ต่อเมื่อมีอาการปวดฟัน หรือปล่อยให้การดำเนินของโรคเป็นไปแล้ว จากนั้นจึงมาถอนฟันที่หลัง ประกอบกับชุมชนนี้อยู่ห่างไกลจากโรงพยาบาลในตัวอำเภอ ดังนั้นโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านต้นจันทน์ จึงเป็นโรงพยาบาลหลักในการให้บริการด้านทันตสุขภาพแก่ประชาชน ผู้วิจัยจึงมีความสนใจในศึกษาข้อมูลทั่วไป ความจำเป็นในการรับบริการทันตกรรม และความเชื่อด้านทันตสุขภาพของผู้สูงอายุใน โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านต้นจันทน์ ซึ่งผลการวิจัยจะเป็นประโยชน์ในการใช้กำหนดแนวทางและวิธีดำเนินการในการส่งเสริมสุขภาพช่องปากให้แก่ผู้สูงอายุในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านต้นจันทน์ อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง และเพื่อใช้เป็นข้อมูลในการแก้ไขปัญหาสุขภาพช่องปากในผู้สูงอายุในพื้นที่ ให้

สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนในกลุ่มผู้สูงอายุจะได้มีบทบาทในการเป็นแบบอย่างด้านการดูแลสุขภาพช่องปากของตนเองแก่ผู้อื่นและเพื่อให้ประชาชนทุกกลุ่มวัยสามารถเข้าถึงระบบบริการในด้านทันตสุขภาพที่มากขึ้น

วัตถุประสงค์การวิจัย (Objectives)

เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการใช้บริการด้านทันตสุขภาพของผู้สูงอายุในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านต้นจันทน์ อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง

วิธีการดำเนินการศึกษา (Methods)

การศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษาเชิงพรรณนา ณ จุดเวลาใดเวลาหนึ่ง แบบตัดขวาง (Descriptive Cross-sectional Study) โดยการใช้แบบสอบถาม มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการใช้บริการด้านทันตสุขภาพของผู้สูงอายุในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านต้นจันทน์ อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง จำนวน 366 คน โดยศึกษาในกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 206 คน การกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างจากสูตรของเครจซี่ มอร์แกน (Krejcie and Morgan, 1970)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยใช้แบบสอบถาม ที่ผู้วิจัยได้ประยุกต์มาจากปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการใช้บริการทันตกรรมของผู้สูงอายุในเขตตำบลนครชัยศรี อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม (อุดมพร ทรัพย์บวร, 2561) ซึ่งมีโครงสร้างของแบบสอบถามแบ่งเป็น 5 ส่วน ได้ดังนี้ ส่วนที่ 1 จำนวน 8 ข้อ เป็นแบบสอบถามข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่างในการศึกษา ลักษณะส่วนบุคคล ส่วนที่ 2 จำนวน 30 ข้อ เป็นแบบสอบถามปัจจัยความเชื่อด้านทันตสุขภาพ ส่วนที่ 3 จำนวน 15 ข้อ เป็นแบบสอบถามปัจจัยสนับสนุนทางทรัพยากรที่เอื้อต่อการใช้บริการ ส่วนที่ 4 จำนวน 12 ข้อ เป็นแบบสอบถามปัจจัยความจำเป็นในการรับบริการทันตกรรม และส่วนที่ 5 จำนวน 20 ข้อ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับพฤติกรรมการใช้บริการด้านทันตสุขภาพในผู้สูงอายุจากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านต้นจันทน์ อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

ตรวจสอบความเที่ยงตรงของเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยโดยการหาความตรงของเนื้อหา (Content validity) โดยการนำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นเรียบร้อยแล้ว ทำการตรวจสอบความถูกต้อง และตรวจสอบความสมบูรณ์ของเนื้อหา โดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 คน และปรับปรุงแก้ไขตาม

ข้อเสนอแนะ ได้ค่า IOC เท่ากับ 0.75 และหาความเชื่อมั่นของเครื่องมือ (Reliability) โดยนำแบบสอบถามที่ผ่านการตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไขจากผู้เชี่ยวชาญไปใช้กับกลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับกลุ่มตัวอย่างที่จะทำการศึกษา แล้วนำมาหาความเชื่อมั่นของแบบสอบถามโดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟาของคอนบราค (Cronbach's alpha coefficient) ได้ความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม เท่ากับ 0.827 ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้แบบสอบถามให้กลุ่มตัวอย่างตอบเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลด้านข้อมูลทั่วไป ปัจจัยความเชื่อด้านทัศนตสุขภาพปัจจัยสนับสนุนที่เอื้อต่อการมารับบริการ ปัจจัยความจำเป็นในการมารับบริการ และพฤติกรรมการใช้บริการด้านทัศนตสุขภาพในผู้สูงอายุ การพิทักษ์สิทธิ์กลุ่มตัวอย่างในการดำเนินการวิจัยโดยมีการยินยอมเข้าร่วมโครงการวิจัยจากอาสาสมัครทุกคน

การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้

1. สถิติพรรณนา (Descriptive Statics) ได้แก่ การแจกแจงความถี่ (Frequency) ร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ยเลขคณิต (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation) ในการอธิบายลักษณะปัจจัยส่วนบุคคลด้านข้อมูลทั่วไป ปัจจัยความเชื่อด้านทัศนตสุขภาพ ปัจจัยสนับสนุนที่เอื้อต่อการมารับบริการ ปัจจัยความจำเป็นในการมารับบริการ และพฤติกรรมการใช้บริการด้านทัศนตสุขภาพในผู้สูงอายุจากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านต้นจันทน์ อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง

2. สถิติเชิงวิเคราะห์ (Analysis Statics) ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการใช้บริการด้านทัศนตสุขภาพในผู้สูงอายุของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านต้นจันทน์ อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง โดยใช้สถิติไคสแควร์ (Chi-square test)

ผลการศึกษา (Results)

ผลการศึกษาพบว่ากลุ่มตัวอย่าง จำนวน 206 คน ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย จำนวน 111 คน คิดเป็นร้อยละ 53.9 รองลงมาเป็นเพศหญิง จำนวน 95 คน คิดเป็นร้อยละ 46.1 ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีอายุ 60-79 ปี จำนวน 135 คน คิดเป็นร้อยละ 65.5 รองลงมาคือผู้สูงอายุตอนปลาย 80 ปีขึ้นไป จำนวน 71 คน คิดเป็นร้อยละ 34.5 ด้านอาชีพส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ เกษตรกร รับจ้าง และค้าขาย

ทั่วไป จำนวน 145 คน คิดเป็นร้อยละ 70.4 รองลงมาคืออาชีพพ่อบ้าน แม่บ้าน เกษียณอายุและข้าราชการ จำนวน 61 คน คิดเป็นร้อยละ 29.6 ระดับการศึกษา ส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษา จำนวน 190 คน คิดเป็นร้อยละ 92.2 ระดับมัธยมศึกษาขึ้นไป จำนวน 16 คน คิดเป็นร้อยละ 7.8 ด้านสถานภาพส่วนใหญ่มีสถานภาพสมรส จำนวน 127 คน คิดเป็นร้อยละ 61.7 รองลงมาคือหม้าย หย่า แยก จำนวน 59 คน คิดเป็นร้อยละ 28.6 และน้อยที่สุดคือ โสด จำนวน 20 คน คิดเป็นร้อยละ 9.7 ด้านสิทธิการรักษา ส่วนใหญ่มีสิทธิการรักษาหลักประกันสุขภาพ 30 บาท สิทธิอื่นๆ เช่น ข้าราชการ จำนวน 173 คน คิดเป็นร้อยละ 84 รองลงมาคือประกันสังคม ครอบครัว อสม. จำนวน 33 คน คิดเป็นร้อยละ 16 ด้านโรคประจำตัวส่วนใหญ่มีโรคประจำตัว จำนวน 186 คน คิดเป็นร้อยละ 90.3 และไม่มีโรคประจำตัวจำนวน 20 คน คิดเป็นร้อยละ 9.7 จำนวนฟันที่เหลือในช่องปาก ส่วนใหญ่มีฟันเหลือในช่องปาก 11-20 ซี่ 80 คน คิดเป็นร้อยละ 38.9 รองลงมาคือ มีฟันเหลือในช่องปากน้อยกว่า 10 ซี่ จำนวน 70 คน คิดเป็นร้อยละ 34.0 และน้อยที่สุดคือมีฟันเหลือในช่องปากมากกว่า 20 ซี่ 56 คนคิดเป็นร้อยละ 27.1

ความเชื่อด้านทันตสุขภาพ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่อยู่ในระดับสูง จำนวน 120 คน คิดเป็นร้อยละ 58.3 รองลงมาอยู่ในระดับปานกลาง จำนวน 84 คน คิดเป็นร้อยละ 40.8 และในระดับต่ำ จำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 1.0

ปัจจัยสนับสนุนทางทรัพยากรที่เอื้อต่อการใช้บริการ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่อยู่ในระดับปานกลาง จำนวน 94 คน คิดเป็นร้อยละ 45.6 รองลงมาอยู่ในระดับต่ำ จำนวน 82 คน คิดเป็นร้อยละ 39.8 และในระดับสูง จำนวน 30 คน คิดเป็นร้อยละ 14.6

ความจำเป็นในการรับบริการทันตกรรม กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่อยู่ในระดับปานกลาง จำนวน 162 คน คิดเป็นร้อยละ 78.6 รองลงมาอยู่ในระดับต่ำและสูง อย่างละ 22 คน คิดเป็นร้อยละ 10.7

พฤติกรรมการใช้บริการด้านทันตสุขภาพประกอบด้วยคำถามเกี่ยวข้องกับพฤติกรรม การแปรงฟัน การรับประทานอาหารและการเข้ารับบริการทางทันตกรรมในผู้สูงอายุของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านต้นงูน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่อยู่ในระดับต่ำ จำนวน 126 คน คิดเป็นร้อยละ 61.2 รองลงมาอยู่ในระดับปานกลาง จำนวน 62 คน คิดเป็นร้อยละ 30.1 และอยู่ในระดับสูง จำนวน 18 คน คิดเป็นร้อยละ 8.7 ตามลำดับ

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนและร้อยละ โดยจำแนกตามความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยต่างๆ กับพฤติกรรมการใช้บริการด้านทันตสุขภาพในผู้สูงอายุของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านต้นงัน อำเภอมืองปาน จังหวัดลำปาง

	พฤติกรรมการใช้บริการด้านทันตสุขภาพ			χ^2	df	P-value
	ต่ำ จำนวน(%)	ปานกลาง จำนวน (%)	สูง จำนวน (%)			
ปัจจัย						
เพศ				0.516	2	0.773
ชาย	66(59.5)	34(30.6)	11(9.9)			
หญิง	60(63.2)	28(29.5)	7(7.4)			
รวม	126(61.2)	62(30.1)	18(8.7)			
อายุ(ปี)				14.347	2	0.001**
อายุ 60-79 ปี	70(51.9)	50(37.0)	15(11.1)			
ผู้สูงอายุตอนปลาย 80 ปีขึ้นไป	56(78.9)	12(16.9)	3(4.2)			
รวม	126(61.2)	62(30.1)	18(8.7)			
อาชีพ				0.890	2	0.641
เกษตรกร / รับจ้าง / ค้าขายทั่วไป	86(59.3)	45(31.0)	14(9.7)			
พ่อบ้าน / แม่บ้าน / เกษียณอายุ	40(65.6)	17(27.9)	4(6.6)			
รวม	126(61.2)	62(30.1)	18(8.7)			
ระดับการศึกษา				13.995	2	0.001**
ประถมศึกษา	123(64.7)	51(26.8)	16(8.4)			

ปัจจัย	พฤติกรรมการใช้บริการด้านทันต สุขภาพ			χ^2	df	P-value
	ต่ำ จำนวน(%)	ปานกลาง จำนวน (%)	สูง จำนวน (%)			
มัธยมศึกษาขึ้นไป	3(18.8)	11(68.8)	2(12.5)	18.884	4	0.001**
รวม	126(61.2)	62(30.1)	18(8.7)			
สถานภาพ						
โสด	12(60.0)	5(25.0)	3(15.0)			
สมรส	65(51.2)	50(39.4)	12(9.4)			
หม้าย / หย่า / แยก	49(83.1)	7(11.9)	3(5.1)			
รวม	126(61.2)	62(30.1)	18(8.7)			
สิทธิการรักษา				16.492	2	0.001**
สิทธิหลักประกันสุขภาพ	116(67.1)	43(24.9)	14(8.1)	19.899	2	0.001**
30บาท						
สิทธิอื่นๆ เช่น	10(30.3)	19(57.6)	4(12.1)			
ข้าราชการบำนาญ/ประกันสังคม/ ครอบครัว อสม.						
รวม	126(61.2)	62(30.1)	18(8.7)			
โรคประจำตัว				19.899	2	0.001**
มี	123(66.1)	49(26.3)	14(7.5)	8.362	4	0.079
ไม่มี	3(15.0)	13(65.0)	4(20.0)			
รวม	126(61.2)	62(30.1)	18(8.7)			
จำนวนฟันที่เหลือในช่องปาก						
น้อยกว่า 10 ซี่	49(70.0)	16(22.9)	5(7.1)			
11-20 ซี่	45(56.3)	24(30.0)	11(13.8)			

	พฤติกรรมการใช้บริการด้านทันต สุขภาพ			χ^2	df	P-value
	ต่ำ จำนวน(%)	ปานกลาง จำนวน (%)	สูง จำนวน (%)			
ปัจจัย						
มากกว่า 20 ปี	32(57.1)	22(39.3)	2(3.6)			
รวม	126(61.2)	62(30.1)	18(8.7)			
ความเชื่อด้านทันตสุขภาพ				23.153	2	0.001**
ระดับต่ำถึงปานกลาง	37(43.0)	41(47.7)	8(9.3)			
ระดับสูง	89(74.2)	21(17.5)	10(8.3)			
รวม	126(61.2)	62(30.1)	18(8.7)			
ปัจจัยสนับสนุนทางทรัพยากรที่เอื้อต่อการใช้บริการ				43.743	2	0.001**
ระดับต่ำถึงปานกลาง	122(69.3)	46(26.1)	8(4.5)			
ระดับสูง	4(13.3)	16(53.3)	10(33.3)			
รวม	126(61.2)	62(30.1)	18(8.7)			
ความจำเป็นในการรับบริการทันตกรรม				16.240	2	0.001**
ระดับต่ำถึงปานกลาง	120(65.2)	52(28.3)	12(6.5)			
ระดับสูง	6(27.3)	10(45.5)	6(27.3)			
รวม	126(61.2)	62(30.1)	18(8.7)			

หมายเหตุ *p ≤ 0.05, ** p ≤ 0.001

อภิปรายผล (Discussion)

ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลกับพฤติกรรมการใช้บริการด้านทันตสุขภาพในผู้สูงอายุของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านต้นจันทน์ อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปางของกลุ่มตัวอย่าง

อายุ มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการใช้บริการด้านทันตสุขภาพในผู้สูงอายุของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านต้นงูน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง สอดคล้องกับการศึกษาของ ศิริพันธ์ หอมแก่นจันทร์ (2557) ซึ่งศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการดูแลสุขภาพช่องปากของผู้ป่วยเบาหวานชนิดที่ 2 โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลในเขตอำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง พบว่า ปัจจัยส่วนบุคคลคืออายุมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการดูแลสุขภาพช่องปากอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p\text{-value} < 0.05$) และยังสอดคล้องกับการศึกษาของ ชณัฐดา สืบสิงห์คาร (2560) ซึ่งปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการเข้ารับบริการทันตกรรมของหญิงตั้งครรภ์โรงพยาบาลสังคม จังหวัดหนองคาย จากการศึกษา พบว่า ปัจจัยนำได้แก่ ลักษณะส่วนบุคคล คือ อายุ การศึกษา รายได้ สิทธิการรักษาทางพยาบาล ความรู้ เกี่ยวกับสุขภาพช่องปาก ประวัติด้านสุขภาพ ประวัติการตั้งครรภ์ และการมาใช้บริการก่อนตั้งครรภ์ ปัจจัยเอื้อ ได้แก่ สถานที่ตั้ง ช่องทางการได้รับความรู้ด้านสุขภาพช่องปากความสะดวกใน การเดินทาง และความสะดวก รวดเร็วในการให้บริการของทันตแพทย์และปัจจัยเสริมได้แก่ การได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับ สุขภาพช่องปากที่มีความสัมพันธ์กับการมารับบริการทันตกรรม

ระดับการศึกษา มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการใช้บริการด้านทันตสุขภาพในผู้สูงอายุของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านต้นงูน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง สอดคล้องกับการศึกษาของสุภาพร แสงอ่วม (2558) ซึ่งศึกษาปัจจัยที่สัมพันธ์กับการเข้าถึงบริการทันตกรรมของผู้สูงอายุในเขตภาคเหนือตอนล่าง ประเทศไทย พบว่า ปัจจัยที่สัมพันธ์กับการเข้าถึงบริการทันตกรรมในผู้สูงอายุในการศึกษานี้ ได้แก่ ระดับการศึกษา อาชีพ (เกษตรกร และอาชีพรับจ้าง) การอาศัยอยู่คนเดียว และการมีรายได้ของตนเอง โดยระดับการศึกษาเป็นปัจจัยที่สัมพันธ์กับการเข้าถึงบริการทันตกรรมในผู้สูงอายุในการศึกษานี้มากที่สุด

สถานภาพ มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการใช้บริการด้านทันตสุขภาพในผู้สูงอายุของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านต้นงูน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง สอดคล้องกับการศึกษาของณัฐพันธ์ สมสวาท (2559) ซึ่งศึกษาความต้องการการบริการทางทันตกรรมของผู้สูงอายุในเขตตำบลจองคำ อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน พบว่า ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความต้องการการบริการทางทันตกรรมของผู้สูงอายุ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p\text{-value} < 0.05$) ได้แก่ แรงสนับสนุนทางสังคม และสถานภาพสมรสและสอดคล้องกับการศึกษาของ ศรัณยา ณัฐเศรษฐสกุล (2561) ซึ่งศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกรับบริการทางทันตกรรมจากคณะทันตแพทยศาสตรมหาวิทยาลัทยมิดลของผู้มารับบริการ ผลการศึกษาพบว่า ผู้มารับบริการที่มีสถานภาพต่างกัน มี

ความสัมพันธ์กับการตัดสินใจเลือกใช้บริการทางทันตกรรมจากคณะทันตแพทยศาสตร์ด้านกระบวนการ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

สิทธิการรักษาพยาบาล มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการใช้บริการด้านทันตสุขภาพในผู้สูงอายุของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านต้นจันทน์ อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง สอดคล้องกับการศึกษาของบุญเกียรติ วัฒนเรืองรอง (2561) ซึ่งศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจใช้บริการทันตกรรมโรงพยาบาลของรัฐ ในจังหวัดสมุทรปราการ ผลการศึกษาพบว่า สิทธิการรักษาพยาบาลมีผลต่อการตัดสินใจเลือกใช้บริการทันตกรรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ($p\text{-Value} = 0.001$) โรคประจำตัว มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการใช้บริการด้านทันตสุขภาพในผู้สูงอายุของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านต้นจันทน์ อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง สอดคล้องกับการศึกษาของชูลีพร เฝ้านิมมงคล (2561) ซึ่งศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความต้องการเข้ารับบริการทันตกรรมของผู้สูงอายุในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ ผลการศึกษาพบว่าโรคประจำตัวมีความสัมพันธ์กับความต้องการเข้ารับบริการทันตกรรมของผู้สูงอายุในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ

ความเชื่อด้านทันตสุขภาพ มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการใช้บริการด้านทันตสุขภาพในผู้สูงอายุของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านต้นจันทน์ อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ วรยา มณีลังกา (2563) ซึ่งศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อด้านทันตสุขภาพกับการใช้บริการทางทันตกรรมของผู้สูงอายุในบ้านศิลา หมู่ที่ 1 ตำบลศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น จากการศึกษาพบว่า ความเชื่อด้านทันตสุขภาพมีความสัมพันธ์กับการไปใช้บริการทางทันตกรรมอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับความผิดพลาดไม่เกินร้อยละ 5

ปัจจัยสนับสนุนทางทรัพยากรที่เอื้อต่อการใช้บริการ มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการใช้บริการด้านทันตสุขภาพในผู้สูงอายุของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านต้นจันทน์ อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง สอดคล้องกับการศึกษาของ นิตยา เจริญกุล (2558) ซึ่งศึกษาปัจจัยที่สัมพันธ์กับพฤติกรรมด้านทันตสุขภาพของผู้ใช้บริการทันตกรรม กรณีศึกษาโรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชเวียงสระ พบว่า การได้รับแรงสนับสนุนและตัวอย่างจากครอบครัว มีความสัมพันธ์กับการดูแลตนเองด้านทันตสุขภาพ และพบว่าผู้ที่ได้รับตัวอย่างจากครอบครัวแตกต่างกันจะมีพฤติกรรมการดูแลตนเองด้านทันตสุขภาพที่ต่างกัน นั่นคือการได้รับตัวอย่างจากครอบครัวที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการดูแลตนเองด้านทันตสุขภาพและผู้ที่ได้รับตัวอย่างจากครอบครัวมีพฤติกรรมการดูแลตนเองด้านทันตสุขภาพที่สูงกว่า

ความจำเป็นในการรับบริการทันตกรรม มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการใช้บริการด้านทันตสุขภาพในผู้สูงอายุของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านต้นงัน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ ชูลีพร ผ่านิมมงคล (2561) ซึ่งศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความ ต้องการเข้ารับบริการทันตกรรมของผู้สูงอายุ ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ พบว่า ปัจจัยตระหนักถึงความจำเป็นต่อการเข้ารับการรักษาทางทันตกรรมเป็นเพียงปัจจัยเดียวที่มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความต้องการเข้ารับบริการทันตกรรมของผู้สูงอายุ โดยผู้สูงอายุมีความต้องการรับบริการทันตกรรมใส่ฟันเทียมทดแทนมากที่สุด รองมาคือการอุดฟันและถอนฟันตามลำดับ โดยมีความต้องการรักษาก่อนเนืองก้น้อยที่สุด

สรุปผลการวิจัย (Recommendations)

กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความเชื่อด้านทันตสุขภาพอยู่ในระดับสูง มีการสนับสนุนทางทรัพยากรที่เอื้อต่อการใช้บริการ และมีความจำเป็นในการรับบริการทันตกรรมอยู่ในระดับปานกลาง และพฤติกรรมการใช้บริการด้านทันตสุขภาพในผู้สูงอายุอยู่ในระดับต่ำ การวิเคราะห์ความสัมพันธ์พบว่า อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส สิทธิการรักษาพยาบาล โรคประจำตัว ความเชื่อด้านทันตสุขภาพ ปัจจัยสนับสนุนทางทรัพยากรที่เอื้อต่อการใช้บริการ และความจำเป็นในการรับบริการทันตกรรมเป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการใช้บริการด้านทันตสุขภาพในผู้สูงอายุของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านต้นงัน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1. จากการศึกษากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความเชื่อด้านทันตสุขภาพอยู่ในระดับสูง มีระดับปัจจัยสนับสนุนทางทรัพยากรที่เอื้อต่อการใช้บริการและมีระดับปัจจัยความจำเป็นในการรับบริการทันตกรรม อยู่ในระดับปานกลาง และมีระดับพฤติกรรมการใช้บริการด้านทันตสุขภาพในผู้สูงอายุอยู่ในระดับต่ำ ผลการศึกษาในครั้งนี้แสดงให้เห็นถึงพฤติกรรมการเข้าถึงการให้บริการด้านทันตสุขภาพในผู้สูงอายุอยู่ในระดับต่ำ จึงควรส่งเสริมพฤติกรรมการใช้บริการด้านทันตสุขภาพในผู้สูงอายุให้มีการเข้าถึงระบบบริการทันตกรรมให้มากยิ่งขึ้นในอนาคตต่อไป
2. โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านต้นงัน ควรจัดระบบการประชาสัมพันธ์การให้ผู้สูงอายุมารับบริการทันตกรรมผ่านช่องทางสื่อต่างๆและควรมีการให้บริการทันตกรรมเชิงรุกที่มากขึ้นเพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถเข้าถึงระบบบริการอย่างทั่วถึงและมีสุขภาพช่องปากที่ดี

เอกสารอ้างอิง (References)

- ชนัญฐิตา สืบสิงห์คาร. (2560). สภาวะฟันผุและปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการเข้ารับบริการทันตกรรมของหญิงตั้งครรภ์โรงพยาบาลสงฆ์ จังหวัดหนองคาย. วารสารทันตภิบาล. 28(1):62.
- ชูลีพร เฝ้านิมมมงคล. (2561). ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความต้องการเข้ารับบริการทันตกรรมของผู้สูงอายุในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ. วารสารพัฒนาวิทยาและเวชศาสตร์ผู้สูงอายุ. 17(3):11.
- ณัฐพนธ์ สมสาท. (2559). ความต้องการการบริการทางทันตกรรมของผู้สูงอายุในเขตตำบลจองคำ อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน. วิทยานิพนธ์ปริญญาสาธารณสุขศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาการบริหารงานสาธารณสุข) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเวสเทิร์น.
- ทันตแพทยสภา. (2541). ข้อบังคับทันตแพทยสภาว่าด้วยจรรยาบรรณว่าด้วยวิชาชีพทันตกรรมว่าด้วยสิทธิของผู้ป่วย พ.ศ.2541.สิทธิผู้ป่วยทางทันตกรรม.สืบค้นจาก:
https://www.dentalcouncil.or.th/public/patient_rights.php.
- นิตยา เจริญกุล และคณะ. (2557). ปัจจัยที่สัมพันธ์กับพฤติกรรมด้านทันตสาธารณสุขของผู้ใช้บริการทันตกรรม กรณีศึกษาโรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชเวียงสระ. วารสารสหวิทยาการวิจัย ฉบับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา. 3(2):12-22.
- บุญเกียรติ วัฒนเรืองรอง. (2561). ปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจใช้บริการทันตกรรมโรงพยาบาลของรัฐ ในจังหวัดสมุทรปราการ. วารสารศูนย์อนามัย 9:วารสารส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อม. 12(12):85-102.
- วรยา มณีลังกา.(2563). ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อด้านทันตสุขภาพกับการใช้บริการทางทันตกรรมของผู้สูงอายุในบ้านศิลา หมู่ที่ 1 ตำบลศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น. วารสารทันตภิบาล. 31(1):118.
- ศรัณยา ณัฐเศรษฐสกุล. (2561). ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกใช้บริการทางทันตกรรมจากคณะแพทย์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล. วารสาร Mahidol R2R e-Journal. 5(1):133-148.
- ศิริพันธ์ หอมแก่นจันทร์. (2559). ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการดูแลสุขภาพช่องปากของผู้ป่วยเบาหวานชนิดที่ 2 โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ในเขตอำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง. การค้นคว้าอิสระตามหลักสูตรสาธารณสุขศาสตรมหาบัณฑิต วิชาเอกการจัดการการส่งเสริมสุขภาพ. คณะสาธารณสุขศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุภาพร แสงอ่วม. (2558). ปัจจัยที่สัมพันธ์กับการเข้าถึงบริการทันตกรรมของผู้สูงอายุในเขตภาคเหนือตอนล่าง ประเทศไทย. คณะทันตแพทยศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เชียงใหม่ทันตแพทยวารสาร. 36(1):53-61.

- สำนักทันตสาธารณสุข กรมอนามัย,2561). รายงานผลการสำรวจสภาวะสุขภาพช่องปากแห่งชาติ ครั้งที่ 8 ประเทศไทย พ.ศ. 2560. [ออนไลน์]. (วันที่สืบค้น 30 มีนาคม 2564). สืบค้นจาก:
http://dental2.anamai.moph.go.th/ewt_dl_link.php?nid=2423.
- สำนักทันตสาธารณสุข กรมอนามัย. (2563). แนวทางการดำเนินงานทันตสาธารณสุข ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2564. [ออนไลน์]. (วันที่สืบค้น 30 มีนาคม 2564). สืบค้นจาก:
http://dental.skto.moph.go.th/documents/form/other20201109_023212.pdf.
- Krejcie, R. V. & Morgan, D. W. (1970). Determining Sample Size for Research Activities. Educational and Psychological Measurement, 30(3), pp. 607-610.